

En lagmans ansvar för brister i en tingsrätts verksamhet m.m.

Initiativet

Under en inspektion vid Västmanlands tingsrätt i februari 2006 kunde jag konstatera att handläggningstiden i flera mål och domstolsärenden varit alltför lång. Således noterades 13 dispositiva tvistemål i vilka handläggningstiden uppgick till mellan tre och ett halvt och sex och ett halvt år och 19 ärenden i vilka handläggningstiden uppgick till mellan drygt ett och ett halvt och mer än tre år. I 5 brottmål hade inga försök att sätta ut målen till huvudförhandling gjorts under mer än ett år. Vidare fanns på den särskilda notarieenheten flera dispositiva tvistemål som var cirka tre år gamla och där handläggningen i praktiken avstannat under längre perioder. Jag gav i protokollet från inspektionen (JO:s dnr 776-2006) uttryck för kritiska synpunkter på handläggningen i dessa fall. Närmare om de iakttagelser som gjordes beträffande handläggningstiden m.m. i vissa mål och ärenden framgår av protokollet som finns tillgängligt på JO:s hemsida: www.jo.se.

Därutöver gjorde jag vid inspektionen iakttagelser beträffande 8 tvistemål, 2 brottmål och 6 ärenden som föranledde mig att ta upp handläggningen av dessa mål och ärenden till närmare granskning (se under rubriken ”Iakttagelser i vissa andra mål och ärenden m.m.” i inspektionsprotokollet).

Jag beslutade även att i ett särskilt ärende utreda i vad mån lagmannen kunde anses bära ett ansvar för de brister i verksamheten som uppdagats. Det är denna sak som nu är föremål för min bedömning.

Handläggningen av de initiativärenden som togs upp med anledning av iakttagelser vid inspektionen m.m.

I tre av de särskilda ärenden som togs upp efter inspektionen beslutade jag att inleda förundersökning med anledning av misstanke om tjänstefel på grund av främst underlåtenhet att under lång tid handlägga målen respektive ärendena. Mot en rådmann väckte jag sedan åtal för flera fall av underlåten handläggning i ett antal mål och ärenden (JO:s dnr 1674-2006). Svea hovrätt dömde den 19 december 2007 rådmannen för tjänstefel. Domen har vunnit laga kraft.

Sedan vissa utredningsåtgärder vidtagits i de båda andra ärendena lades förundersökningarna ned. Jag har emellertid i dessa fall uttalat allvarlig kritik mot två rådmän för brister i handläggningen av mål och ärenden.

Ett av dessa båda beslut (JO:s dnr 1676-2006) avsåg bl.a. handläggningstiden i två brottmål. Vid inspektionen i februari 2006 syntes det som om inga försök att kalla till huvudförhandling hade gjorts, trots att talan väcktes år 2003. Det framkom att försök, som inte dokumenterats, att sätta ut målen hade gjorts men jag ansåg att betydligt större ansträngningar borde ha vidtagits från tingsrättens sida för att få till stånd sådana förhandlingar. Det var, menade jag, helt oacceptabelt att kallelser till huvudförhandlingar inte utfärdats under cirka två och ett halvt år. Vidare kritiserade jag rådmannen för att han inte hållit sig informerad om att det på den rotel han ansvarade för fanns två ärenden anhängiggjorda år 2003 respektive 2005 i vilka beslut inte hade meddelats och där klagandena i praktiken betagits sin rätt till prövning.

Det andra beslutet (JO:s dnr 1675-2006) avsåg främst underlåten handläggning av två tvistemål. I målen hade inga åtgärder vidtagits under cirka tre år och tre månader. Jag beslutade att lägga ned förundersökningen såvitt avsåg ett av målen då jag bedömde att gärningen var ringa och beträffande det andra målet då jag ansåg mig inte kunna visa att rådmannen burit det faktiska ansvaret för målet under så lång tid att den uteblivna handläggningen skulle medföra straffansvar.

Besluten finns tillgängliga på JO:s hemsida.

I det fjärde av de ärenden som togs upp efter inspektionen riktade jag i ett beslut (JO:s dnr 5038-2005 och 1679-2006) mycket allvarlig kritik mot en rådmän bl.a. med anledning av att handläggningen i tre tvistemål avstannat helt under en tid av mellan knappt sex och sju år. Även detta beslut återfinns på JO:s hemsida.

Utöver de ärenden som initierades i samband med inspektionen har jag sedan år 2005 i sju klagomålsärenden haft anledning att kritisera Västmanlands tingsrätt för långsam handläggning av mål eller ärenden.

Utredning

En kopia av arbetsordningen för Västmanlands tingsrätt, gällande från den 1 september 2005, tillfördes akten.

Ärendet remitterades till tingsrätten för upplysningar och yttrande om

1. vilken kännedom lagmannen AA haft om arbetsbalanserna och målens samt ärendenas ålder på enheterna och vilka åtgärder han vidtagit för att skaffa sig kännedom om detta,
2. vilka överväganden lagmannen gjort och vilka åtgärder han vidtagit med anledning av vad han kände till om balansläget,

3. vilka överväganden som föranlett införandet av bestämmelsen i tingsrättens arbetsordning att lagmannen är ansvarig domare för brottmålen fram till utsättning av målet (punkten 3.1) och vilka överväganden han gjort beträffande en sådan ordnings förenlighet med de skäl som bär upp föreskriften i 15 § förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion.

AA kom in med ett remissvar.

Bedömning

Allmänna utgångspunkter

Det åligger domstolarna att på ett rättssäkert och effektivt sätt avgöra de mål och ärenden de har att handlägga. Detta innebär bl.a. att handläggningen skall ske på ett sådant sätt att ett mål eller ärende snabbt skall kunna avgöras. Generellt gäller, enligt artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EMRK), att var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, skall vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid. I rättegångsbalken och i viss annan lagstiftning föreskrivs särskilda skyndsamhetskrav och frister för domstols handläggning.

Enligt 15 § första stycket tingsrättsinstruktionen skall det för varje mål och ärende vid varje tidpunkt finnas en ansvarig domare. Det innebär att det i första hand är denne som ansvarar för att handläggningen av ett mål eller ärende drivs fram emot ett avgörande på ett sätt som står i överensstämmelse med gällande rätt. I detta den enskilde domarens ansvar ligger också, enligt min uppfattning, att denne har att underrätta domstolens chef om handläggningen av de mål och ärenden han ansvarar för inte fortskrider på ett acceptabelt sätt.

Även domstolschefen har emellertid ett ansvar för att mål och ärenden blir avgjorda inom skälig tid. En domstolschef har ansvar för tingsrättens verksamhet och skall se till att verksamheten bedrivs författningsenligt och effektivt. Domstolschefen skall fortlöpande följa upp och pröva den egna verksamheten och konsekvenserna av de författningsföreskrifter och särskilda beslut som rör verksamheten samt vidta de åtgärder som behövs (6 och 7 §§ verksförordningen [1995:1322], 7 § tingsrättsinstruktionen). Sedan den 1 januari 2008 har motsvarande skyldighet uttryckts så, att lagmannen ansvarar för verksamheten och bl.a. skall se till att den bedrivs effektivt och enligt gällande rätt (1 § tingsrättsinstruktionen) samt är skyldig att genomföra intern styrning och kontroll (1a § tingsrättsinstruktionen jämförd med 4 § förordningen [2007:1073] med instruktion för Domstolsverket och 4 § 4 myndighetsförordningen [2007:515]).

Domstolschefen har således en skyldighet såväl att hålla sig informerad om de problem och svårigheter som kan finnas i domstolens verksamhet som att vidta de åtgärder som behövs. En domstolschefs möjligheter att leda och administrativt styra verksamheten är emellertid mera begränsade än andra myndighetschefer, eftersom dels verksamheten i större utsträckning än på andra områden är

författningsreglerad, dels principen om domares oberoende sätter gränser för vilka åtgärder en chef kan vidta.

Jag har funnit skäl att i detta beslut behandla nu nämnda frågor såväl på ett mera övergripande plan som med avseende på förhållandena vid Västmanlands tingsrätt.

Domstolschefens skyldighet att hålla sig informerad

JO har i flera tidigare ärenden betonat vikten av att en tingsrätt har fungerande rutiner för kontroll av äldre mål och ärenden som inte är avgjorda och konstaterat att ansvaret för att det finns ett sådant kontrollsystem ytterst vilar på lagmannen i egenskap av chef för domstolen (se t.ex. JO 1991/92 s. 35, JO1992/93 s. 48). I flera avgöranden har JO uttalat att sådan kontroll som regel utövas genom att lagmannen, eller i förekommande fall en chefsrådman, med viss regelbundenhet tillsammans med var och en av domarna i domstolen har s.k. rotelgenomgångar, varvid särskilt äldre mål och ärenden skall uppmärksammas. Chefsdomarens ansvar för verksamheten innebär att han på eget initiativ bör undersöka förhållandena om han inte får en tillfredsställande förklaring till att ett äldre mål eller ärende inte har avgjorts.

Jag kunde vid inspektionen, och i de enskilda klagomålsärenden som jag nämnt, konstatera att handläggningstiden i ett stort antal mål och ärenden hade varit alltför lång och att det brustit i bevakning av dessa. I ett flertal mål och ärenden hade handläggningen avstannat helt under flera års tid. Vad som kom fram bl.a. vid inspektionen och genom utredningen i de särskilda ärenden som togs upp efter inspektionen visar att det vid vissa enheter funnits allvarliga brister i tingsrättens verksamhet.

I tingsrättens arbetsordning anges att lagmannen omkring varje års- och halvårsskifte skall inhämta uppgifter om arbetsbalanserna på enheterna. AA har – när det gäller hans kännedom om arbetsbalanserna samt om målen och ärendenas ålder på enheterna – anfört i huvudsak att arbetsbalanserna varit väl kända för honom samt att han ”på ett övergripande plan” haft kunskap om antalet mål som varit äldre än 6, 12 och 24 månader men att han inte haft någon detaljkunskap om målen. Han har vidare upplyst att han fram till år 2005 halvårsvis hade genomgångar med respektive rotelinnehavare av balanslistor med äldre mål men att hans bevakning av äldre oavgjorda mål, med anledning av det omfattande och tunga arbetet med att genomföra en omorganisation, därefter upphörde en tid varefter systemet med balanslistor återinfördes i januari 2006. Vid genomgångarna gicks inte målen igenom i detalj utan diskussionen handlade, enligt AA, mer om domarens plan för hur och när målen skulle avgöras. Om ett mål, trots besked om att det skulle komma att avgöras, fanns med vid nästa genomgång lämnades förklaringar ”av olika innebörd”. – AA har endast redogjort för rutinerna vad gäller bevakning av äldre icke avgjorda mål. Huruvida även äldre domstolsärenden är och har varit föremål för motsvarande bevakning har inte framgått av hans yttrande.

I fråga om med vilken regelbundenhet som rotelgenomgångar förekommit vid tingsrätten har olika uppgifter lämnats. Två av de rådmän som hörts i förundersökningarna har uppgett att det för deras del inte förekommit någon rotelgenomgång förrän under våren 2006. Vid huvudförhandling i Svea hovrätt, i det mål i vilket jag åtalat en rådmän, har de domare som hörts som vittnen uppgett att några rotelgenomgångar inte förekommit. Jag lämnar emellertid denna fråga med konstaterandet att olika uppgifter har förekommit.

De genomgångar som en domstolschef har i syfte att skaffa sig kunskap om arbetsbalanserna skall givetvis omfatta såväl mål som ärenden. För att genomgångarna skall få ett reellt innehåll, och lagmannen kunna få en god uppfattning om arbetsläget, måste i vart fall handläggningen av de äldre målen respektive ärendena redovisas mera i detalj. Det är enligt min uppfattning naturligt att lagmannen beträffande dessa begär besked av den ansvarige domaren om varför målet eller ärendet inte kunnat avgöras. Vid en sådan genomgång kan lagmannen knappast undgå att uppmärksamma sådana mål och ärenden i vilka under lång tid inga åtgärder vidtagits från domstolens sida.

Jag har förståelse för att arbetet vid en domstol kan vara pressat eller tidvis – vilket synes ha varit fallet vid Västmanlands tingsrätt – t.o.m. mycket pressat. En domstolschef kan under sådana omständigheter ha svårt att finna tillräckligt med tid för åtgärder som inte uppfattas som oundgängligen nödvändiga. Med hänsyn till det ansvar för tingsrättens verksamhet som vilar på en domstolschef är det emellertid inte acceptabelt att en lagman underlåter att närmare undersöka anledningen till att äldre mål och ärenden inte avgjorts. Det är givetvis inte heller godtagbart att de genomgångar som sker inte genomförs på ett sådant sätt att missförhållanden uppmärksammas. Det förtjänar att understrykas att det just i tider när arbetssituationen är mycket pressad är av särskild vikt att sådana kontroller genomförs.

Jag konstaterar att flertalet av de mål och ärenden vars handläggning jag funnit anledning att kritisera rimligen borde ha uppmärksammas vid väl genomförda rotelgenomgångar.

Domstolschefens skyldighet att vidta åtgärder

Jag har förstått AA så, att han – med något enstaka undantag – inte haft kännedom om att det i flera mål och ärenden under lång tid inte vidtagits åtgärder från tingsrättens sida. Jag finner likväl skäl att här behandla frågan om vilka åtgärder en lagman bör och kan vidta för det fall han eller hon, vid en rotelgenomgång eller på annat sätt, får kännedom om att det saknas en tillfredsställande förklaring till att ett äldre mål eller ärende inte blivit avgjort.

Jag vill inledningsvis framhålla att jag inser att det kan vara en både grannliga och svår uppgift att vara domstolschef. Verksamheten styrs av ett antal yttre faktorer som kan vara svåra – eller rent av omöjliga – för domstolschefen att påverka, som t.ex. den offentliga resurs- och medelstillelningen och tillströmningen av mål och

ärenden. Dessutom är verksamheten i stor utsträckning regelstyrd. Domstolschefens möjligheter att ingripa begränsas också av den i en rättsstat grundläggande principen om domstolars och domares oberoende. Domarens självständighet i dömandet är fastslagen i grundlag liksom i internationella instrument på fri- och rättighetsområdet. Enligt 11 kap. 2 § regeringsformen får ingen myndighet, ej heller riksdagen, bestämma hur domstol skall döma i det enskilda fallet eller hur domstol i övrigt skall tillämpa rättsregel i särskilt fall. I artikel 6 EMRK om rätten till en rättvis rättegång betonas den enskildes rätt till en offentlig förhandling inför en oavhängig och opartisk domstol.

De nu berörda principerna innebär att en domstolschef inte kan vidta åtgärder som inskrider i den enskilde domarens självständighet i dömandet. Det är således självklart att en lagman t.ex. är förhindrad att – även om det sker i akt och mening att driva ett mål fram emot ett avgörande – beordra en domare att avvisa viss erbjuden bevisning eller att sätta ut ett mål till huvudförhandling som domaren anser fordrar ytterligare beredning.

Lika klart är att en domstolschef som inte får en tillfredsställande förklaring till att ett mål eller ärende inte avgjorts inom skälig tid kan, och självfallet också bör, utöva sitt chefskap genom att diskutera den uppkomna situationen med den ansvarige domaren. Enligt min uppfattning kan han eller hon därvid också dela med sig av sina erfarenheter och ge domaren råd och vägledning i sådana handläggningsfrågor som kan fordra en lösning. En sådan diskussion kolleger emellan, utan inslag av instruktioner eller anvisningar, bör i de allra flesta situationer kunna bidra till att en lösning uppnås på ett relativt tidigt stadium. Det kan knappast heller ses som ett ingrepp i den enskilde domarens självständighet i den dömande verksamheten om en domstolschef erbjuder en domare tillfällig lättnad i tilldelningen av nya mål eller ärenden.

Frågan är emellertid om en domstolschef, som får kännedom om att ett mål eller ärende inte avgjorts inom skälig tid, kan erbjuda den ansvarige domaren möjlighet att lämna över målet eller ärendet för att handläggas av en annan domare och, i synnerhet, om han kan besluta om en sådan omfördelning även utan den ansvarige domarens samtycke. Varje omfördelning av ett mål eller ärende innebär oundvikligen att resultatet av det slumpvisa system för fördelning av mål och ärenden som tillämpas vid svenska domstolar ändras. Att ansvaret för mål och ärenden fördelas slumpmässigt enligt ett i förväg angivet system är av stor betydelse, enligt min mening inte främst för att säkerställa domarnas oberoende i snäv mening utan mera för att tillgodose kravet på opartiskhet, dvs. för att undvika att ens misstanke uppkommer om att obehöriga hänsyn tas vid fördelningen av nya mål.

Vikten av slumpvis fördelning av mål och ärenden framhålls även i internationella instrument om domares oberoende. I t.ex. Europarådets ministerråds rekommendation R(94)12 om domares oberoende, skicklighet och roll anges att fördelningen av mål och ärenden vid domstol inte bör påverkas av önskemål som

parter eller andra personer som berörs av målets utgång kan ha och att denna därför kan ske exempelvis genom lottning eller annat liknande system. Av rekommendationen framgår vidare att en domare inte får fråntas ett mål utan giltig anledning. Sådana anledningar, liksom formerna för att skilja en domare från en sak, bör anges i lag och får inte påverkas av regeringens eller förvaltningens intressen. Beslut att skilja en domare från ett mål bör fattas av en myndighet som har samma judiciella oberoende som en domare. I rekommendationen anges emellertid också att om en domare inte fullgör sina skyldigheter på ett effektivt och riktigt sätt bör alla nödvändiga åtgärder som inte äventyrar domarnas oberoende vidtas. Sådana åtgärder kan exempelvis innefatta att skilja domaren från en sak.

I vårt land har dessa frågor diskuterats av bl.a. Kommittén om domstolschefens roll och utnämningen av högre domare (SOU 2000:99). I betänkandet konstaterades inledningsvis bl.a. att det konstitutionella kravet på en oavhängig rättskipning innebär en inskränkning i chefskapet när det gäller domarens befattning med det enskilda målet, att balansgången kan vara känslig och att det finns en risk för att detta leder till passiva chefer (del A s. 39).

Kommittén uttalade följande (s. 264).

Kravet på en oavhängig rättskipning innebär att domaren skall vara självständig i den dömande verksamheten. Det innebär inte att domaren står över eller är immun mot administrativ styrning. Denna gräns är viktig men samtidigt väldigt svår att dra. Hävdandet av självständigheten får inte utvidgas på sådant sätt att det omöjliggör domstolschefens arbetsledning och administrativa styrning. Det får inte heller vara så att domstolschefen i sin ledningsfunktion agerar utan hänsyn till den enskilde domarens självständighet i dömandet.

Kommittén redovisade vidare sin syn på domstolschefens möjlighet att agera och ingripa i olika situationer och vilka begränsningar som därvid finns. När det gäller fördelning av arbetsuppgifter och beredning och avgörande av mål anförde kommittén följande (s. 269 f.).

Fördelningen av mål innefattar två viktiga och känsliga moment, dels att i förväg lägga fast bestämda principer för fördelningen, dels att vid behov efter sakliga kriterier kunna omfördela redan lottade mål. Det är framför allt i det senare momentet, dvs. vid omfördelning, som det finns risk för godtycke. Det bör dock finnas möjlighet att genom omfördelning av mål beakta t.ex. att en domare genom sjukdom blivit oförmögen att handlägga ett visst mål eller att det uppstått en arbetsanhopning för viss domare. — — —

Domstolschefen och andra chefsdomare har ett övergripande ansvar för att mål och ärenden blir avgjorda i tid. Detta har också slagits fast i uttalanden av JO och JK i tillsynsärenden. Det är viktigt att det inom domstolen finns väl fungerande rutiner för kontroll av de mål som är under handläggning. Domstolschefen och andra chefsdomare är skyldiga att skaffa sig information om arbetsläget och självmant undersöka förhållandena om en tillfredsställande förklaring inte ges till att ett äldre mål inte har avgjorts. På domstolschefen åvilar ett ansvar att se till att domstolen är så organiserad att resurserna tas till vara på bästa sätt. Det kan leda till att mål behöver omfördelas eller att nya mål inte bör tilldelas en viss domare under en bestämd period. Sådana åtgärder och ingripanden har domstolschefen, enligt kommitténs mening, inte endast befogenhet utan även i vissa fall skyldighet att göra.

En domstolschef som har objektivt godtagbara skäl bör således ha möjlighet att omfördela mål även mot en domares vilja. Det är emellertid en känslig fråga och domstolschefen bör ha mycket goda skäl för ett sådant beslut som givetvis också bör ha föregåtts av förutsättningslösa och öppna diskussioner med vederbörande domare om hur problemen kan lösas.

Det finns givetvis flera situationer när den slumpmässiga fördelning av mål och ärenden som inledningsvis skett inte längre kan upprätthållas. Det gäller t.ex. om en domare drabbas av sjukdom som medför en längre tids frånvaro. Det kan då vara nödvändigt att lagmannen anförtror handläggningen av de mål som den frånvarande domaren ansvarar för åt annan domare för att dessa skall kunna drivas fram emot ett avgörande.

Jag anser för min del att den nyss nämnda situationen inte i grunden skiljer sig från det fallet att ett mål eller ärende av annat skäl än den ansvarige domarens bortovaro inte drivs fram emot ett avgörande inom skälig tid och att en domstolschef även då har inte bara befogenhet utan även skyldighet att ingripa. Också i en sådan situation måste en lagman kunna bestämma att målet eller ärendet fortsättningsvis skall handläggas av annan domare. Ett sådant ingripande kan inte, om det sker på sakliga grunder, anses stå i strid med vare sig principen om domares oberoende eller behovet av att säkerställa domstolens opartiskhet.

Kravet på oavhängiga och opartiska domstolar är avsett att tjäna den enskilde medborgare vars sak skall prövas av domstol. Det syftar till att säkerställa att saken prövas i enlighet med gällande lag, utan påverkan av andra intressen av vad slag det vara må. Ett administrativt fördelningsbeslut, som uteslutande motiveras av intresset av att den sak som den enskilde begärt att domstolen skall pröva förs fram mot ett avgörande, medför inte att den domare som har att handlägga målet inte skulle stå fri och obunden i sin prövning av rätts- och bevisfrågor. Inte heller bör ett sådant beslut ge upphov till tvivel på domstolens opartiskhet. Ett sådant beslut kan tvärtom vara nödvändigt för att tillgodose den enskildes berättigade intresse av att hans sak, på sätt som väl sammanfattas i artikel 6 EMRK, handläggs såväl oavhängigt och opartiskt som inom skälig tid.

Mot denna bakgrund bör ett ingripande av nu behandlat slag enligt min mening kunna ske även mot en enskild domares vilja. Det bör dock självfallet, som Kommittén om domstolschefens roll och utnämningen av högre domare framhållit, föregås av förutsättningslösa och öppna diskussioner om hur den uppkomna situationen kan lösas.

I anslutning till det nu sagda vill jag något beröra det förhållandet att de bestämmelser som reglerar tilldelning och omfördelning av mål för tingsrätternas del återfinns i tingsrättsinstruktionen, dvs. de har meddelats genom förordning.

I 8 § tingsrättsinstruktionen föreskrivs att grunderna för fördelningen av arbetsuppgifterna skall framgå av en arbetsordning. Av 9 § tingsrättsinstruktionen framgår bl.a. att fördelningen av mål och ärenden skall ske genom lottning och att vissa undantag från detta krav får göras. Undantagen avser bl.a. mål eller ärenden

av särskild art, från en viss del av domkretsen eller sådana som har ett inbördes samband. Enligt 14 § får lagmannen, om det finns särskilda skäl, besluta om tillfälliga avvikelser från vad som har beslutats med stöd av 8 §.

Domstolsverket meddelar enligt 8 § tingsrättsinstruktionen allmänna råd om utformningen av arbetsordningar och har föreslagit att arbetsordningen i aktuellt avseende utformas enligt följande. Lagmannen skall hålla sig underrättad om arbetsbelastningen på de olika funktionerna i tingsrätten bl.a. genom att minst två gånger om året gå igenom rotlarnas arbetsbalanser. Om det behövs skall han omfördela mål och ärenden mellan rotlarna eller vidta andra erforderliga åtgärder (DvFS 1987:6, omtryckt i DvFS 1987:22).

Det är min bestämda uppfattning att bestämmelser om lottning och om möjliga undantag från en slumpvis fördelning, med hänsyn till deras centrala betydelse för tilltron till en opartisk rättskipning, borde ha sin utgångspunkt i bestämmelser i lag. Jag noterar att redan 1993 års domarutredning, med instämmande av Kommittén om domstolschefens roll och utnämningen av högre domare, ansett att principerna för tilldelning och omfördelning borde framgå av lag (SOU 1994:99, del A, s. 299 samt SOU 2000:99, del A, s. 270).

I det senast nämnda betänkandet diskuteras även frågan om det borde vara möjligt att överklaga ett administrativt ledningsbeslut som en domare menar kränker hans självständiga ställning i dömandet. Kommittén föreslog att en sådan möjlighet skall införas (SOU 2000:99 s. 283 f.). För närvarande finns ingen möjlighet att överklaga ett sådant beslut (jfr 59 § tingsrättsinstruktionen). Även jag anser att ett beslut, som innebär att en domare mot sin vilja fräntas ansvaret för ett mål, bör kunna överklagas för en prövning av om det varit sakligt grundat.

Lagmannens åtgärder med anledning av balansläget vid Västmanlands tingsrätt

I Västmanlands tingsrätts arbetsordning anges enligt vilka grunder inkommande mål och ärenden skall fördelas på de enheter som finns. Av tingsrättens arbetsordning framgår att lagmannen i samband med inhämtande av uppgifter om arbetsbalanserna ”skall vidta de åtgärder som arbetsläget påkallar”. Regleringen synes således utgå från att lagmannen har tämligen vittgående befogenheter i detta avseende. Det borde, enligt min uppfattning, vara möjligt att i tingsrättens arbetsordning tydligare ange när lagmannen kan åsidosätta de fördelningsprinciper som gäller och vilka åtgärder denne kan vidta när arbetsläget så fordrar (jfr 8 och 14 §§ tingsrättsinstruktionen). Det står dock klart att lagmannen enligt arbetsordningen inte saknat formell möjlighet att omfördela mål eller ärenden när så krävts.

AA har upplyst att han vid två tillfällen, troligen våren 2005 och i december 2006, berett en domare möjlighet att avsluta några äldre ärenden. Detta har han gjort genom att själv inträda och handlägga övriga mål på den aktuella enheten under någon vecka. I övrigt har de åtgärder som vidtagits varit av ”generell natur, för att

möta den allt svårare och tyngande arbetsbelastningen som följde av målökningen och begränsade resurser”. En av dessa åtgärder var att samla alla brottmål vid kansliet i Västerås på en enhet, som han själv ansvarar för.

I ett tidigare ärende, ovan nämnda dnr 5038-2005 och 1679-2006, har AA bl.a. uppgett att han vid flera tillfällen påpekat för rådmannen att målen måste avgöras, att det inte var acceptabelt att de låg oavgjorda och att han varje gång fick beskedet att målen skulle avgöras. Han har vidare uppgett att han inte fick någon annan förklaring till dröjsmålet än arbetsbelastningen samt att han ansåg att detta inte var en acceptabel förklaring.

En domstolschef – som inte får en tillfredsställande förklaring till att ett äldre mål eller ärende inte avgjorts – är, som framgått, skyldig att vidta åtgärder, som exempelvis att erbjuda domaren en lättnad i arbetsbördan, antingen genom en begränsning i tilldelningen av nya mål eller genom en möjlighet att lämna över mål till en annan domare. Domstolschefen kan i en sådan situation också omfördela ansvaret för målet eller ärendet även utan den ansvarige domarens samtycke. Jag vill emellertid här betona att det inte har framkommit att någon domare vid Västmanlands tingsrätt skulle ha motsatt sig att överlämna mål eller ärenden till annan domare om den möjligheten hade aktualiserats.

Det är självfallet så, som AA påpekat, att det av mer praktiska skäl kan vara svårt att erbjuda avlastning, genom omfördelning eller på annat sätt, vid en hårt arbetstyngd domstol där arbetsbelastningen för samtliga domare är hög. Enligt min mening vilar det emellertid just i en sådan situation ett särskilt ansvar på domstolschefen att se till att nödvändiga prioriteringar kommer till stånd. När det gäller de tvistemål som förekom i JO:s ärende dnr 5038-2005 och 1679-2006 borde AA inte under så lång tid som blev fallet ha förlitat sig på återkommande besked om att målen skulle avgöras, utan i stället ha vidtagit andra åtgärder. Han borde naturligtvis också, beträffande flertalet av de mål och ärenden som varit föremål för min kritik i övriga klagomålsärenden och vid inspektionen, ha skaffat sig sådan kännedom om dessa att han kunnat vidta erforderliga åtgärder.

Jag övergår så till AA:s åtgärd att själv ta på sig ansvaret för samtliga brottmål vid kansliet i Västerås till dess målen sätts ut till huvudförhandling.

Enligt 15 § första stycket tingsrättsinstruktionen skall det, som redan berörts, för varje mål och ärende vid varje tidpunkt finnas en ansvarig domare. Det är angeläget att denna föreskrift iakttas, inte bara för att det straffrättsliga och disciplinära ansvar som vilar även på domare skall kunna utkrävas, utan också för att en ansvarig domare skall kunna fatta de beslut som inte enligt 16 och 18 §§ tingsrättsinstruktionen kan anförtros annan personal och bevaka att åtgärder vidtas för att driva mål och ärenden fram emot ett avgörande. Om detta ansvar skall kunna utövas effektivt får givetvis en enhet inte ges större omfattning än att den ansvarige domaren har reella möjligheter att ägna mål och ärenden den uppmärksamhet som krävs.

Av AA:s yttrande framgår inte hur många mål som funnits och finns i balans på den aktuella enheten. Av statistikuppgifter som inhämtats i JO:s ärende dnr 1674-2006 framgår emellertid att balansen, sedan alla brottmålen samlades på enheten, tidvis överstigit 700 mål.

Enligt min mening är det inte förenligt med tingsrättsinstruktionens bestämmelse att en enskild domare har det yttersta ansvaret för en så stor mängd mål som det här synes ha varit fråga om. Det saknas i sådant fall möjlighet att i praktiken utöva det ansvar som instruktionen föreskriver. Härtill kommer, att de mål och ärenden som en lagman ansvarar för inte kan bli föremål för den kontroll som, enligt vad jag framhållit i detta beslut, denne måste utöva. Det förefaller därför även av det skälet olämpligt att en domstolschef i så stor omfattning tar på sig ett ansvar för handläggningen av mål vid tingsrätten.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att AA förtjänar kritik för sin bristfälliga – och under en period obefintliga – kontroll av äldre mål och ärenden vid tingsrätten. Hans passivitet har medfört att grava felprioriteringar kunnat fortgå under lång tid utan att åtgärder vidtagits för att komma till rätta med dessa.

Även om hans åtgärd att överföra alla brottmålen vid kansliort Västerås till en enhet för vilken han själv ansvarar var föranledd av omsorg om övriga domare står en sådan åtgärd inte i överensstämmelse med gällande regelverk. Jag är således kritisk även i detta avseende.

Regeringen gav i mars 2007 en särskild utredare i uppdrag att bl.a. kartlägga domstolschefens skyldighet respektive möjlighet att agera vid långsam handläggning. I direktiven har uttalats att utredaren skall, om han bedömer att det finns behov av att utvidga domstolschefens befogenheter för att möjliggöra ändamålsenliga åtgärder, med beaktande av domarens självständighet i den dömande verksamheten, lämna förslag till sådana förändringar (Justitiedepartementet, dir 2007:23). Jag överlämnar en kopia av detta beslut till utredaren. Jag överlämnar även en kopia av beslutet till Justitiedepartementet med anledning av vad jag anfört om behovet av att principerna för fördelning av mål och ärenden i domstol regleras i lag.

Med dessa uttalanden avslutar jag ärendet.